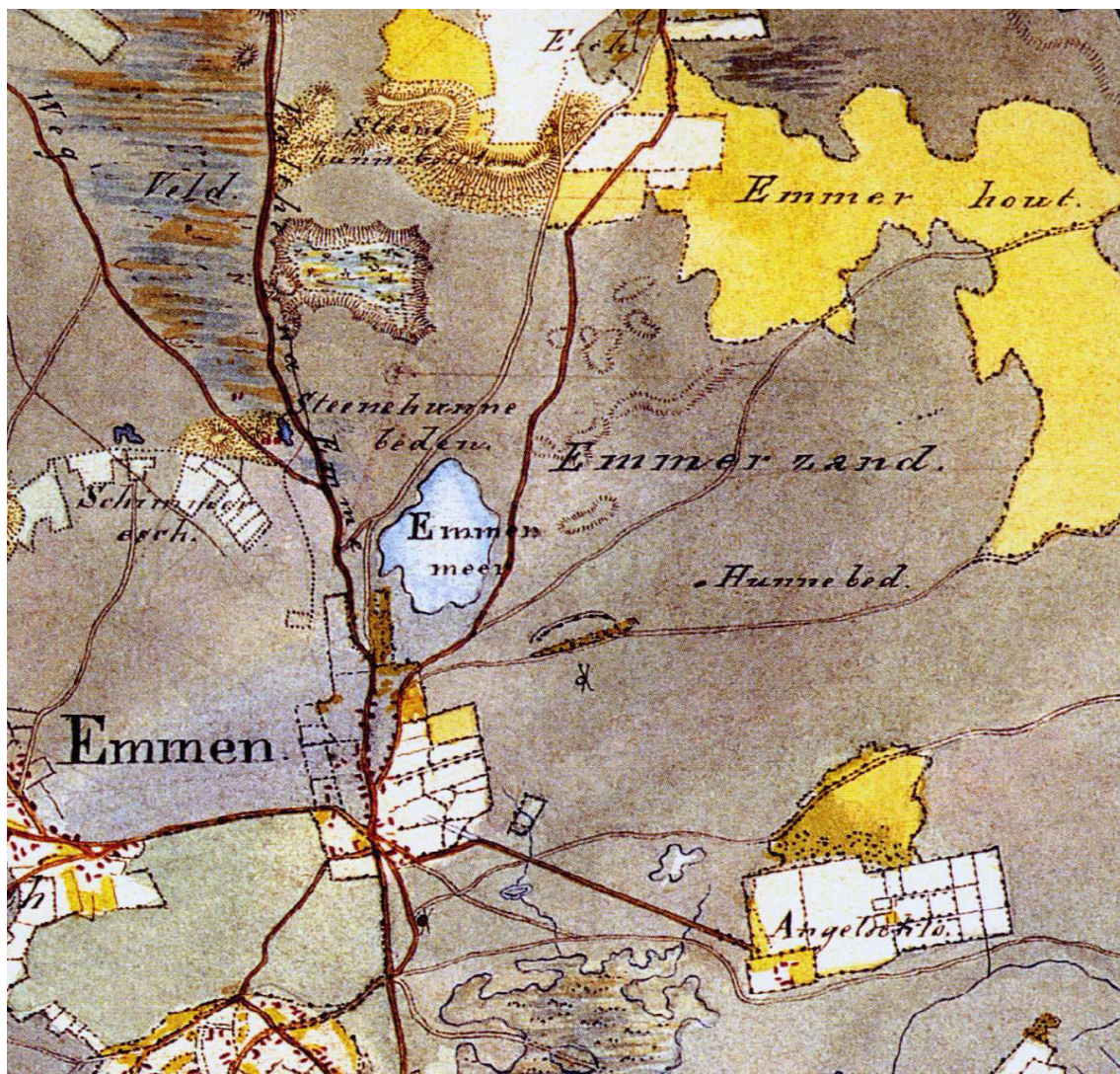

EMMERMEER

Afbeelding ;1 Situatie rond het esdrop Emmen aan het begin van de 19e eeuw. Kaartfragment uit: Versfelt & Schroor 2005. In het midden bevindt zich op dat moment nog het Emmermeer (tot 1857).

Inleiding

De wijk Emmermeer is 1 van de oudste woonwijken van Emmen, gelegen ten noorden van de kern en gebouwd kort na de Tweede Wereldoorlog. Oorspronkelijk lag op deze plek tot 1857 een meer van circa 40 hectare (zie afb. 1). Het was gelegen tussen de huidige Haddersstraat, Walstraat, Meerstraat en Warmeerweg. Het was zo ondiep dat de boeren voor het wassen van schapen uitweken naar het zandmeertje in de Emmerdennen. De omvang van het meer was afhankelijk van de hoeveelheid neerslag. Bij de aanleg van het Oranjekanaal in 1857 liep het meer leeg, het gebied bleef eerst drassig, later werden de laagste delen met zand opgevuld, waardoor nieuwe landbouwgronden (o.a. 'Nijkampen') ontstonden. De meeste wegen in het gebied zijn rond 1900 ontstaan. Rond 1920 werden de eerste huurwoningen gebouwd langs de Warmeerweg, Nijkamperweg en de valtherzadnweg. In 1948 werd begonnen met de bouw van de witte Bruynzeelwoningen aan de Harm Boomstraat en de Van der Scheerstraat. Dit was het laagste deel van Emmermeer en werd daarom met zand opgehoogd. In dit zand worden veel aardewerkscherven uit de 18^e en 19^e eeuw gevonden.

Landschapsgenese

De onderzoekslocatie is gesitueerd in het noordelijk zandgebied, dat Drenthe en delen van Friesland, Groningen en Overijssel omvat (Berendsen 2005). De ondergrond van dit gebied wordt gevormd door pleistocene afzettingen (De Mulder et al. 2003). Tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien, is onder het landijs een grondmorene afgezet met daarin stenen en keien (Mulder en Wieringa, 2006). Deze afzetting behoort tot de Formatie van Drenthe (Laagpakket van Gieten) en staat beter bekend als keileem. De bovenlaag van dit keileem bestaat uit grof grindhoudend zand (verweerd keileem) van de Laag van Gasselte, het keizand. Op afzettingen uit de Formatie van Drenthe is onder periglaciale omstandigheden een dik pakket eolisch (door de wind vervoerd) zand afgezet, aangeduid als dekzand (Formatie van Bortel, Laagpakket van Wierden). In dit dekzand hebben zich in de jongste geologische periode, het Holoceen, bodems gevormd. Op het Laagpakket van Wierden is als gevolg van menselijk ingrijpen in het landschap lokaal in het Nederlandse zandgebied een pakket stuifzand afgezet, het Laagpakket van Kootwijk. Deze eolische afzetting dateert in hoofdzaak uit de Late Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Het tot duinen van verschillende hoogte opgestoven dekzand in de Emmerdennen wordt op de Geomorfologische Kaart van Nederland (kaartbladen 17 en 18, Beilen/Roswinkel) met de legenda-eenheden 4L8 en 12C2 aangeduid, respectievelijk lage en hoge landduinen met bijbehorende vlakten en laagten. Bodemvorming heeft in deze afzetting nog (vrijwel) niet plaatsgehad (De Mulder et al. 2003). De Bodemkaart van Nederland (kaartblad 17 Oost, Emmen) geeft derhalve aan dat in dit gebied vlak- en duinvaaggronden in leemarm en zwak lemig fijn zand (respectievelijk legenda-eenheid Zn21x en Zd21). Het keileempakket begint volgens deze kaart tussen 40 en 120 cm beneden maaiveld en heeft een dikte van minimaal 20 cm. Ten oosten van Emmen kan het 'Emmer zand' worden onderscheiden (zie afb. 1). Op een militair-topografische kaart van het eind van de 18e eeuw is dit gebied ook al getransformeerd tot een stuifzandgebied (Versfelt 2003). De meerderheid van de stuifzandgebieden ontstond vanaf de Middeleeuwen als gevolg van een te grote druk die de mens op het landschap uitoefende (Berendsen 2005). Voor de Drentse zandgronden zullen met name overbegrazing en het aflaggen van heidevelden tot het ontstaan van zandverstuivingen hebben geleid. Een netwerk van zandpaden verbindt Emmen met de omliggende esdorpen (Mulder en Wieringa, 2006).

Afbeelding 2; De wijk Emmermeer met rechts daarvan de Emmerdennen.

Bekende archeologische waarden

Op de IKAW en de AMK is de wijk Emmermeer ongekarteerd. Wel zijn er enkele archeologische waarnemingen bekend (zie afb. 3). Recentelijk zijn bij een inventarisatie onder amateur archeologen door de gemeentelijk archeoloog enkele vondsten bekeken, waaronder enkele netverzwaringen voor visnetten uit het voormalige Emmermeer. Op de archeologische verwachtingskaart van de Steekproef (Jelsma, 2006), is de Emmermeer gekarteerd als een gebied met een middelhoge of hoge trefkans op archeologische waarden. Ter plaatse van het voormalige Emmermeer zelf, kunnen eventuele rituele dumps aangetroffen worden, alsmede waterkundige werken zoals steiggers, duikers, viswieren, e.d., voor zover de conserveringstoestanden dit toelaten.

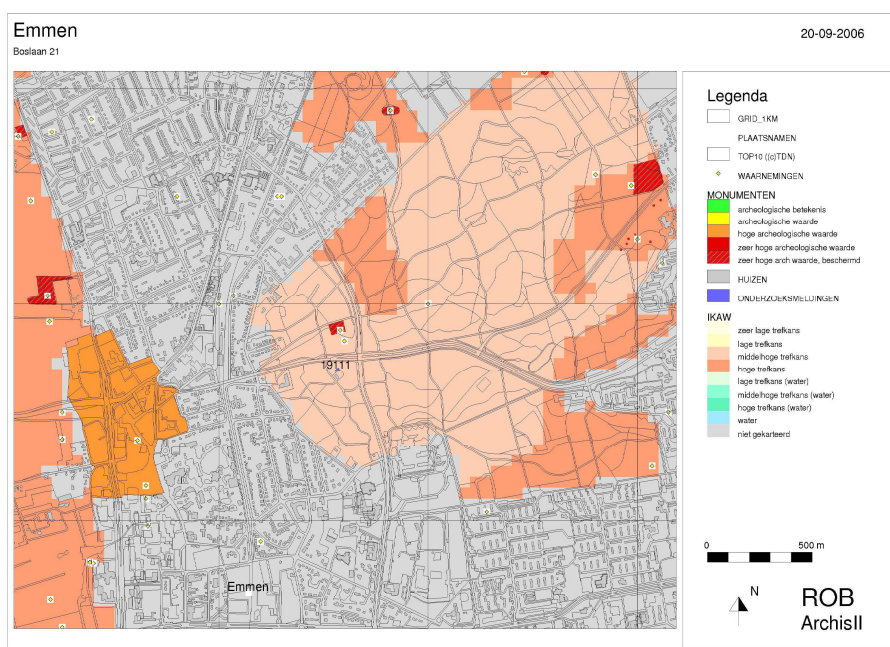
Prehistorie

In de wijk Emmermeer is een grafheuvel aangetroffen met daarin een boomkistgraf. Bij de begraving zijn aardewerk en stenen aangetroffen. De datering ligt in de bronstijd (CAA-nr. 302458). Daarnaast zijn twee andere grafheuvels daterend uit het Neolithicum tot de IJzertijd bekend (CAA-nrs. 302477 en 302492). Het merendeel van de bekende archeologische waarden ligt aan de randen van het voormalige Emmermeer, waaronder in de Emmerdennen en het Emmerzand. In de Emmerdennen ten oosten van de Emmermeer, aan de Oude Roswinkelerweg, is op een dekzandrug een grafheuvel aanwezig (AMK 9697, 9698 en 16034). De grafheuvel kan vermoedelijk gedateerd worden in het Neolithicum of de Bronstijd (zie afb. 2). Uit de hierop volgende IJzertijd bevindt zich een aanzienlijke grafheuvelgroep in het oosten van de Emmerdennen (AMK 510 en 9702–

9708). Uit deze perioden zijn in de Emmerdennen prehistorische hamerbijlen van het type Muntendam (Late Bronstijd–Midden IJzertijd) aangetroffen (Archis waarnemingen 34, 46 en 50). Aan de Odoorneweg, even voorbij de Sluisvierweg ligt Hunebed D41. Bij de ontdekking in 1809 vond men in het hunebed nog de restanten van 14 a 15 urnen, een rood kruikje en een vuurstenen beitel. Even ten westen van dit hunebed werd eveneens een heuvel aangetroffen. Dit betreft vermoedelijk een brandheuvel waar de lichamen van overledenen werden gecremeerd.

Middeleeuwen

Van middeleeuwse oorsprong is het esdorp Emmen (AMK 14506), dat zijn ontstaan waarschijnlijk te danken heeft aan een bisschoppelijke hof die zich hier in de Middeleeuwen heeft bevonden (www.historisch-emmen.nl). Naast archeologica uit de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd kan de ondergrond van historisch Emmen echter ook grondsporen uit vroegere perioden bevatten.

Afb. 3; Archiskaartje met in het midden de wijk Emmermeer en ten oosten daarvan de Emmerdennen.

Archeologisch verwachtingsmodel

Op grond van de archeologische verwachtingskaart van de Steekproef (2006) geldt voor de Emmermeer deels een middelhoge en deels een hoge archeologische verwachtingswaarde. De verwachtingswaarden op deze kaart zijn gebaseerd op de veronderstelling dat er een aantoonbaar verband bestaat tussen bodemkundige situatie en locatiekeuze door de (pre)historische mens. Doordat de omvang van het voormalige Emmermeer in de (pre)historie sterk samenhangt met de mate van regenval, waren delen van het meer afwisselend wel of niet toegankelijk voor de mens. Met name de randen van het voormalige Emmermeer waren aantrekkelijk voor menselijke bewoning. Ten oosten van de Emmermeer ligt een met bos aangeplant voormalig stuifzandgebied, ontstaan door overbegrazing of het afplaggen van de aanwezige heide. Van de meerderheid van de Drentse stuifzandgronden kan worden aangenomen dat ze een (post)midleeeuwse datering hebben. Onder het stuifzand kunnen archeologische sporen uit oudere perioden aanwezig zijn in de dekzandondergrond. Dit is onder meer afhankelijk van dikte van het stuifzandpakket en de mate waarin het pleistocene dekzand hieronder uitgestoven is. De Bodemkaart van Nederland suggereert dat het stuifzandpakket een relatief geringe dikte heeft; het onderliggende keileem zou reeds tussen 40 en 120 cm beneden maaiveld voorkomen. Dit duidt er mogelijk op dat zich onder het stuifzand weinig tot geen dekzand bevindt (Mulder en Wieringa, 2006). In dat geval wordt de kans op het aantreffen van archeologische sporen aanzienlijk verkleind. Het voorkomen van archeologische sporen of artefacten op de onderzoekslocatie kan echter zeker niet worden uitgesloten: hiervoor pleit de aanzienlijke hoeveelheid reeds bekende archeologische monumenten en waarnemingen uit de directe omgeving van het plangebied, ook de Emmerdennen. Het Inventariserend Veldonderzoek (IVO) zal derhalve door middel van geo-archeologische grondboringen en een oppervlaktekartering duidelijk moeten maken, in hoeverre de dekzandondergrond onder het stuifzandpakket intact is en in hoeverre hierin archeologische indicatoren aanwezig (kunnen) zijn.

Onderzoeksverplichting

Voor gebieden met een middelhoge en hoge archeologische verwachting geldt in principe een vrijstellingsgrens van 500 m². Indien de bodemingreep meer dan 500 m² bedraagt, dan dient een KNA conform bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek (verkennde fase) te worden uitgevoerd. Voor de richtlijnen wordt verwezen naar www.drentsplateau.nl. Indien na onderzoek sprake is van een intacte bodem, dient het onderzoek te worden uitgebreid naar een inventariserend veldonderzoek (karterende fase). Voorafgaand aan het archeologisch veldonderzoek dient een Plan van Aanpak te worden opgesteld, dat ter toetsing aangeboden dient te worden bij de gemeentelijk archeoloog. Na afronding van het onderzoek wordt het onderzoeksrapport eveneens ter toetsing aangeboden aan het bevoegd gezag, gemeente Emmen, namens deze, de gemeentelijk archeoloog. Voor meer informatie, drs. E.E.A. van der Kuijl, afd. BVB/FRO, t. 06-51873933 (e.kuijl@emmen.nl)

Geraadpleegde bronnen:

Jelsma, J. et al., 2006; *Archeologische Waarden in de Gemeente Emmen. Een archeologisch en Historisch Bureauonderzoek*. De Steekproef. Zuidhorn.

Mulder, S.A en A. Wieringa, 2006; S.A. *Een archeologisch bureau-onderzoek en een inventariserend veldonderzoek (IVO) aan de Boslaan 21 te Emmen, gemeente Emmen (Dr)*. ARC-rapport 2006-83, Groningen.

Spek, T., 2004; *Het Drentse esdorpenlandschap: Een historisch-geografische studie*. Utrecht.

www.archis.nl

www.arcbv.nl

www.historisch-emmen.nl

www.kich.nl